

'היתה יושבת בין שני רובדי אילן, רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב לשלח' – ופשוט שאינו דומה למטלית או כנפים המפסיקים בין האם לבנים – משום שאויר אינו חוצץ. (עפ"י שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ע).

ואף למש"כ לעיל שהחסרון בביצים הסדורות זו ע"ג זו משום שאינו 'על', ולא דוקא מדין חציצה, מ"מ גרע מאויר, שאויר הדבר נחשב כדבר עצמו, כמו שמצאנו לענין אויר כלי שסופו לנוח (בזבחים כה), ואף כאן כאויר קן שסופו לנוח הוא. וכן אויר מזבח כמזבח (ע"ש פז, וע"ש בתוס' שיש חילוק אם הדבר באויר-מזבח החשוף או נתון בכלי ממעל למזבח). וצריך עיון ממה שנסתפקו (בזבחים יט) בנכנסה רוח בבגדו של הכהן, שאין הבגד 'על בשרו'. וע' במצוין (ס).

דף קמא

'אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים – חייב, שנאמר שלח תשלח את האם' – החכם-צבי (פג) כתב שהנוטל את האם לא עבר על 'לאו', כי האזהרה נאמרה רק על לקיחת האם על הבנים, כלומר עם הבנים. וכן מדויק לכאורה מלשון משנתנו, שהנוטל את האם בלבד עובר ב'שלח תשלח', ולא אמרו ב'לא תקח'.

ואולם כבר הביאו האחרונים שממשמעות דברי הראשונים (לעיל קלט, וכן מרש"י בפירוש התורה שפרש 'על הבנים' – בעודה על בניה. וכן מלשון החינוך) משמע, שהלאו קיים הן אם נוטל האם עם הבנים הן אם נוטל האם בלבד. וכן כתבו להוכיח מהמשך הסוגיא. ע' בכל זה: יראים שפז, ובתועפות ראם שם; מנחת חינוך תקמה; דבר אברהם ח"ב סי' ח ענף ט; עלה יונה, עמ' רט ואילך).

'אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: ואימא שלח חדא זימנא, תשלח תרי זימנין? אמר ליה: שלח – אפילו מאה פעמים' – נראה שהמקשה והמתרץ נחלקו בהבנת מהות מצות שילוח; המקשה הבין שמצות שילוח כמצות נטילת לולב, שהאדם מצווה לעשות מעשה שילוח חד פעמי ותו לא. ואם האם חוזרת, הוא מצווה לעשות המעשה פעם שנית, כיון שאמרה תורה 'שלח תשלח'. (וצריך גילוי ולימוד לחייבו שוב בכל פעם ופעם).

ותירץ רבא: לא כי, מצות שילוח הריהי כדוגמת מצות ציצית, וכל זמן שאינה משולחת הרי זה עובר ב'עשה' גם אם עשה כבר מעשה שילוח, ולכן ב'שלח' לבד משמע אפילו מאה פעמים, עד שתהא הצפור משולחת. (עפ"י עלה יונה עמ' ריא. וע"ש בכללות הענין).

'לא צריכא דעבר ושקלה לאם, דלאו עבריה, עשה הוא דאיכא, ליתי עשה ולידחי עשה, קמ"ל. הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו, אלא למאן דתני בטלו ולא בטלו כמה דלא שחטה לא עבריה ללאו?' – רש"י (כאן, ודלא כמש"כ במכות טו וע"ש בתוס') מפרש למאן דתני 'קיימו ולא קיימו', כל שלא קיים העשה תוך כדי דיבור להתראת הלאו – לוקה, והרי כבר עבר על הלאו אם לא קיים העשה לאלתר. ואולם שיטת הרמב"ם שאפילו אם יקיים העשה לאחר זמן – אינו לוקה. ולפי זה קשה מדוע נוח למאן דאמר 'קיימו ולא קיימו', הרי לא עבר עדיין על הלאו בהחלט, שהרי יכול עוד לקיים העשה ולהפטר? וצריך לומר, כיון שאם לא יקיים העשה נמצא עובר על הלאו למפרע (למאן דתני קיימו ולא קיימו), הרי שכבר עבר על הלאו, ומה שיש בידו לתקנו עדיין ואינו מתקן, אינו נחשב 'איסור לאו'. (עפ"י להם משנה – שחיטה יג, יט; קובץ ענינים.

וע"ע: שו"ת משיב דבר ח"ד סח).

'הואיל ואמר מר גדול שלום שבין איש לאשתו שהרי אמרה תורה שמו של הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים' –

'הנה בדבר בנין מקוה שקודם לבנין בית הכנסת ודאי פשוט אף אם אין לחוש ח"ו לתקלה, כי הרי יהיה בזה מניעת פריה ורבייה ושבת וגם לעשות שלום בין איש לאשתו שבשביל כל אחד מהם הוא קודם, וגם שצריך למכור אף ספר תורה וכל שכן בית הכנסת שבביל זה...'

ובשביל לעשות שלום בין איש לאשתו – כבר בארתי בספרי אגרות משה (בר"ס גא) לענין לעשות מקוה בחדר בית הכנסת שנעשה להתפלל שם, שאם ליכא מקום אחר – שמוטריין, מהא דהתירה תורה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה שהוא יותר זלזול בכבוד ה' והוא איסור חמור מדאורייתא כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, והוא קל-וחומר גמור, וליכא למידחי דהתם הכשרו בכך, דהרי אחיתופל למד מזה שמוטריין למיכתב שם אחספא ומישדא בתהומא במכות יא, ור' יהודה למד להתיר זלזול בכבוד תלמיד-חכם כדי לעשות שלום בין איש לאשתו בנדרים דף סו. עיין שם בספרי. ואם כן, כל שכן להקדים בנין המקוה שבביל זה לבד נמי שצריכין.

ומניעת תשמיש אף לזמן נחשב חסרון שלום כדאיתא בחזוּלֵין דְּף קמא. וכל שכן שאיכא כולהו...! (מתוך אגרות משה חו"מ ח"א מב)

(ע"ב) 'עד כמה משלחה? אמר רב יהודה: כדי שתצא מתחת ידו' – משום שהיא מחפה על בניה,

אינה בורחת ונוח לתפשה, וצריך לשלחה עד שתסיח דעתה מקנה ותברח. (עפ"י חזון איש קעה, א). ונראה ש'תחת ידו' היינו מרשותו, שאם יחפוץ לתפשה לא יוכל. וכל זמן שיכול לתפשה – אינו נחשב שילוח. ואין נפקותא בשילוח אם לוקחה ביד על מנת לשלחה, או שמגרשה עד שהיא בורחת. וכן נראה שאין מועיל טירוף (הקשה) על הקן עד שהאם תהא מעופפת ואין כנפיה נוגעות בקן, אלא צריך שתצא מתחת ידו כאמור. (עפ"י חזו"א שם סק"ב. וי"א שצריך לתפשה בכנפיה דוקא ולשלחה. ע' לשון הרמב"ם ובאחרונים).

'אמאי אסורות משום גזל? – אאמם' – ואסור ליטלה מפני דרכי שלום. ואם תאמר, והלא האם טעונה שילוח? ויש לומר אסורות משום גזל אם אין שם ביצים.

והשמיענו שאף על פי שאסורות משום גזל מפני דרכי שלום, ודומה קצת למזומן, שהרי הם שלו במדת מה, אעפ"כ כאשר יש ביצים, חייב בשילוח, שאינו שלו. (עפ"י תוס' הרא"ש)

'אי דשלחה – גזל מעלייא הוא' – שהרי זכה בביצים על ידי חצרו. והוא הדין אם לא שלחה אלא שהאם הגביהה עצמה מעל הבנים לזמן מה, והרי פקעה מצות שילוח באותו רגע, וזכתה לו חצרו את הביצים שלא מדעתו.

ובמקרה כזה, גם אם שבה האם – פטור מלשלחה, שהרי כבר זכה בבנים והרי זה 'מזומן'. (עפ"י ר"ן)

דף קמב

זכה קאמר ליה: זיל וטריף אקן דליתגבהו, וניקנינהו לוי בר סימון והדר ליקנינהו ניהלך בסודר' – נראה שבטירוף על הקן בענין שהאם תגביה עצמה ותהא מעופפת עד שלא יגעו כנפיה בקן – אין מתקיימת בכך מצות שילוח, שהרי לא יצאה מרשותו (וכמוזכר לעיל). ורב יהודה לא התחייב כלל במצות

ו. היתה יושבת ביניהם, אפילו נוגעת בהם – פטור מלשלה, (על כתיב, וזו אינה עליהם). מעופפת עליהם ואינה רובצת, אם אינה נוגעת בכנפיה – פטור, ואם נוגעת בקן בכנפיה – חייב. (רובצת ולא דוקא יושבת). ודוקא כשנוגעת מלמעלה אבל נוגעת מן הצד – פטור. יושבת בין שני רובדי אילן – רואים, כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב, ואם לאו (שנופלת לצדדים) – פטור. (בתוס' משמע שנסתפקו לומר שאעפ"י שאם תשמט נופלת עליהם, אינו חייב אלא אם היא נוגעת בהם מן הצד).

דף קמא

כ. א. שלחה וחזרה – האם חייב לשלחה שוב? האם מותר לתפוש את האם מיד אחר שילוחיה?
 ב. כאשר האם על הבנים – האם מותר ליטול את האם ולשלח הבנים?
 ג. נטל את הבנים והחזירם לקן ואחר כך חזרה האם – האם יש עדיין מצות שילוח? והאם מותר לכתחילה ליטול את הבנים בעוד האם רובצת עליהם?
 ד. עבר ונטל את האם על הבנים – מה דינו? ומה הדין כשנטלה ע"מ לשלחה?
 ה. מה הדין בשני המקרים הללו – כשנצרך לצפורים לדבר מצוה, כגון לטהרת מצורע?
 ו. האם לוקין על לאו הניתק לעשה? האם לוקין על השב לקחת עומר השכחה והמכלה פאת שדה?
 ז. כמה הוא שיעור שילוח? במה משלחה?
 ח. יוני שובך ועליה – האם יש בהם מצות שילוח? והאם קנאן אדם על ידי חצרו ואת ביציהם?
 א. שלחה והחזירה, אפילו מאה פעמים – חייב לשלחה. (שלח – לעולם משמע).
 שלחה ולא חזרה – מותר ללכדה וליטלה.

ב. אסור ליטול האם ולשלח הבנים, (והעושה כן עבר על 'לאו' ו'עשה' לא תקח האם... שלח תשלח... וי"א שנטילת האם ללא הבנים אינו 'לאו' אלא 'עשה').

ג. נטל את הבנים – זכה בהם, ושוב פקעה ממנו מצות שילוח, גם אם החזירן וחזרה האם, שהרי זה 'מזומן'. ואולם אסור לזכות בבנים כל עוד האם עליהן. (רב). שלח תשלח את האם והדר ואת הבנים תקח לך. וכתב החזו"א (קעה, א) שאין הזכיה פוטרנו מן השילוח, כיון שזכה בעת שהיא רובצת ונתחייב בשילוח. ואיסור זה – י"א שהוא לאו הבא מכלל עשה, וי"א שאיסורו משום שביטל מצות השילוח. ודנו האחרונים אם מותר ליטול הבנים כשנצרך לדבר מצוה. ע' מנ"ח תקמה, יג; חות יאיר – סז; חסדי דוד על התוספתא. ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שאין איסור בדבר אלא מדרבנן. ע' כס"מ – מכירה כג).

ד. הנוטל את האם על הבנים – לר' יהודה, לוקה ואינו משלח (דשלח – מעיקרא משמע). לחכמים, משלח ואינו לוקה. (ואם לא שילחה תוך כדי-דיבור ללקיחתו, שעה שהתרו בו – למאן דתני קיימו ולא קיימו, לוקה. כן דעת רש"י כאן ודלא כמש"כ במכות טו. ומדברי הרמב"ם מבואר שאם ישלח אפילו אחר כדי-דיבור, ייפטר מן המלקות לכו"ע. ועתוס' מכות טו). ואולם אם שיבר כנפיה או הרגה וכדו', שבטלה אפשרות השילוח – לוקה לכל הדעות.
 נטל על מנת לשלחה – לא עבר ב'לאו', אבל מצווה ב'עשה' לשלחה.

ה. בכל אופן חייב לשלח האם, הן אם כבר עבר על הלאו הן אם נטל ע"מ לשלחה ולא עבר בלאו – ואפילו נצרך לצפור לדבר מצוה. (שלח תשלח – ריבה).

ו. אין לוקין על לאו הניתק לעשה, הן לחכמים הן לר' יהודה. (כ"ה למסקנא). אבל השב לקחת את עומר השכחה, או המכלה פאת שדהו – שנינו בברייתא שלוקה, לפי שאינו לאו הניתק לעשה, כי העשה שנאמר בו היינו מעיקרא, ואינו תיקון ללאו.

ז. משלחה כדי שתצא מתחת ידו. (פירוש, משליטתו, כל עוד אינה חופפת על הקן והיא בורחת ואינו תחת ידו לתפשה. עפ"י חו"א). לרב הונא, אפשר לשלחה ברגליה ואין צריך בכנפיה. (לדעת רש"י, הכוונה שגם אם נוטל כנפיה ומשלחה והלכה ברגלה, קיים מצות שילוח). ולרב יהודה – דוקא בכנפיה. (מהרמב"ם נראה (כ"כ הר"ן) שמפרש כפירוש הראשון המובא ברש"י, שנחלקו אם אוהז בכנפיה או ברגליה ומשלחה). וסיפרו על אדם שגזז כנפיה ושילחה, וחייבו ר' יהודה להשהותה עד שתגדל כנפיה, וישלחנה. וגם הכהו מכת מרדות (ליסרו ולהוכיחו שלא ירגיל בכך, עד שיקבל עליו. עפ"י רש"י).

ח. יוני שובך ועליה – חייב לשלחן, לפי שלא זכה בהן ואינן שלו. ואין קונה לו חצרו שלא מדעתו – לפי שאסור לו לזכות בביצים עד שישלח האם, וכל שהוא עצמו אינו זוכה, גם חצרו אינה זוכה עבורו. (ואם יאמר בפירוש שתקנה לו חצרו, אפשר שקונה. מג"ח תקמה, יד. וכן יש לדייק קצת מלשון הריב"ש בתשובה שצד). ואולם אם האם יצאה מהקן – זכתה לו חצרו בביצים, ושוב אין בהם מצות שילוח, שהרי הם שלו והוי מזומן. (ראשונים).

ואעפ"י שבעל החצר לא זכה בהם, אם עבר אדם ונטלן תחת האם, אעפ"י שאין כאן גזל גמור, יש כאן גזל משום דרכי שלום. וכן אם בא קטן ונטלן – אביו חייב להחזיר מפני דרכי שלום. לפי צד אחד בגמרא יש משום 'דרכי שלום' גם כלפי נטילת האם. ולה'אבע"א' (לפרש"י), אין באם שום איסור. (הרמב"ן הקשה מברייתא בסנהדרין שיש באם גזל משום דרכי שלום, ופרש בגמרא פירוש אחר, ולדבריו לכל הדעות יש באם משום דרכי שלום, וההבדל בין שתי הלשונות אם יש גם בביצים משום דרכי שלום. וערשב"א שיישב שיטת רש"י).

בריך רחמנא דסייען